

I. A HUNGAROLÓGIA OKTATÁSA ÉS KUTATÁSA

K l a n i c z a y T i b o r

A magyar filológia helyzete külföldön

Előadásomban tapasztalataimból és bizonyos megfontolásokból adódó néhány gondolatot, következtetést szeretnék elmondani a magyar tárgyú külföldi kutatások problémáiról. Az előadás címe a magyar filológia kérdését hangsúlyozza; kétségkívül a filológia áll a kutatások középpontjában, de természetesen sokkal szélesebb tudományos területről van szó. Pontosabb lenne, ha így fogalmaznám: általában a magyar témák kutatása külföldön, a magyar tárgyú kutatások külföldön. Azoknak a kutatási területeknek az összességéről lenne szó, amelyeket különböző nem szerencsés elnevezésekkel szoktunk illetni: hungarisztika, hungarológia stb. A magyarságnak mint etnikumnak, mint nemzetnek, mint történelmi utat bejárt társadalomnak, mint nyelvnek, a szokásos külföldi terminológia szerint mint egy sajátos civilizációnak a kutatását, az ezzel való foglalkozást jelenti az együttréve, amit röviden "magyar filológia" címen jeleztem. Az *É t u d e s H o n - g r o i s e s* vagy *H u n g a r i a n s t u d i e s* kutatási területéről van tehát szó.

Abba ne bonyolódjunk most bele, hogy az így körvonalazott kutatási terület, amelyet lehetne magyar szóval magyarságtudománynak is nevezni, tudományrendszertanilag hol foglal helyet. Mindenesetre interdiszciplináris stúdium, ahol nyelvészet, irodalomtörténet, történetírás, néprajz stb. egyformán érdekelve van és érdekelve lehet. Mint ilyen kutatási ág tulajdonképpen egy sorba kerül a világszerte kifejlő-

dött hasonló jellegű diszciplinákkal, a germanisztikával, szlavisztikával, illetve ez utóbbin belül bohémisztikával, russzisztikával; vagy a finnugrisztikával, melynek tulajdonképpen a magyar témájú kutatások is részei.

Tudománytörténetileg nézve ezeknek a stúdiumoknak az alapja, a kiinduló pontja általában a nyelvészet volt, az illető nyelv vagy nyelvcsalád vizsgálata. Az ilyen típusú tudományágak azután különböző adottságok, helyi feltételek, nemzeti sajátosságok következtében szélesedtek ki más szaktudományokra, vagyis az irodalomtörténetre, folklórra, majd lassan a régészetre, néprajzra, történelemre s minden másra is. A valamely nyelvre, etnikumra, nemzetre specializált tudományszakoknak mint összefoglaló egységeknek érdekes módon nem az illető nemzet tudományos életén belül van elsősorban jelentőségük és fontosságuk, hanem azon kívül, vagyis az illető nemzet szempontjából külföldön. Hiszen, hogy magunkról beszéljünk, mindaz, amit a magyar tárgyú kutatási területek együttvéve jelentenek, azaz a nemzeti tudományok összessége a mi hazai szemszögünkből nézve túlságosan differenciált ahhoz, hogy egyetlen tudományterületként kezeljük. A magyar nyelvészet, magyar irodalomtörténet, magyar történelem, magyar néprajz stb., már csak méreteinél fogva sem kezelhető nálunk egységesen. Éppen ezért magyarságtudományt kutatni Magyarországon valamiféle megfoghatatlan népi, nemzeti lényeg keresésébe torkollana, mint ahogy nem egyszer a múltban torkollt is; valamiféle ködös és veszélyes nacionalista mítoszhoz vezetne. Ilyen magyarságtudományi koncepció ezért nincs is mai tudományos életünkben, nem is volna értelme és igazi tudományos alapja. Ismeretes az elmúlt fél évszázad ilyen kísérleteinek a kudarca; gondoljunk csak olyan vállalkozásra, mint pl. a Szekfű szerkesztette "Mi a magyar?" című, egyébként igen tanulságos kötetre, mely igazi, komoly tudományos eredményekhez mégsem tudott elvezetni. A mi erőfeszítéseink a nemzeti tudományainkkal kapcsolatban és nemsk nálunk, hanem egy bizonyos fejlettségi fokon túl szinte minden nemzetnél éppen ellentétes irányúak. Elsősorban arra törekszünk ugyanis, hogy nemzeti diszciplináinkat nemzetközi,

általános keretek között tudjuk felfogni és tárgyalni, hogy a magyart, legyen az nyelv, irodalom, folklór stb., nemzetközi összefüggéseiben, ne befelé fordulva, hanem a világgal összekötve, a többi nép kultúrájának jelenségeivel összekapcsolva vizsgáljuk és tárgyaljuk. Egész tudományos életünknek a tendenciája ez, ezért kerülnek előtérbe az összehasonlító kutatások.

Külföldön azonban érthetően más a helyzet minden ilyen diszciplína esetében. Ha kívülről nézünk egy nemzeti kultúrát, annak elsősorban a megkülönböztető sajátosságai tűnnek elő. Ha valaki kívülről közeledik egy nemzet kultúrájához, akkor a többitől eltérő civilizációnak, kultúrának a profilját keresi benne még akkor is, ha ki-ki érdeklődése szerint vagy a nyelvészet, vagy az irodalomtörténet, vagy más tudomány iránt érdeklődik elsősorban. De már csak technikai okokból is nélkülözhetetlen egy külföldi számára, ha magyarral, de ugyanígy egy magyar számára, ha skandinavisztikával vagy polonisztikával akar foglalkozni, hogy általános képe, tájékozottsága legyen az illető nemzeti civilizáció egészéről. Ezért lényegében felnőtt fejjel, már egyetemen kell megtanulni azt, amit az illető nemzet fiai vagy eleve tudnak, mint a nyelvet, vagy elemi fokon tanulnak meg már iskoláztatásuk során. A külföldi ezeket az adottságokat nélkülözve, az illető nemzeti kultúrára vonatkozó alapismereteket is magasabb tudományos ismeretként, egyetemi tananyagként kénytelen elsajátítani. Külföldön tehát mi is (jobb szó híján) hungarológusokat kell, hogy neveljünk a magyar tárgyú kutatások számára, vagyis magyarra specializált szakembereket, nyelvészeti vagy irodalomtörténeti stb. irányultsággal.

Felmerül a kérdés, hogy egy ilyen külföldi hungarológus szakember (akár csak pl. egy hazai skandinavista) vajon csak amolyan kisegítő, szekundáns szerepet játszhat-e a tudományos életben? Hiszen az illető nép fiaival szemben összehasonlíthatatlan hátránya van, minthogy azok jobb feltételek között, jobb felkészültséggel vizsgálhatják az adott nyelvet, irodalmat, történelmet, ami saját nyelvük, irodalmuk, történelmük. Azért kell erről beszélni, mert Magyarországon nagyon erősen kísért az a gondolat, hogy külföldön egy magyar szakember

csupán arra való, hogy kultúránk propagandistája legyen (ez kétségkívül fontos is), vagyis magyar évfordulókon beszédet tartson honfitársainak, ismertetéseket írjon könyveinkről, fordítson stb. Azt azonban kevésbé szokás elhinni, hogy mi is tanulhatunk tőlük, vagyis hogy külföldi hungarológus kollégáink valami újat, lényegeset is hozzá adhatnak nemzeti tudományainkhoz. Sajnos, ez a tévhit idehaza igen erősen meggyökeresedett. Ugyanez fordítva is érvényes, minek következtében az elmúlt fél évszázadban szinte tendencia volt nálunk, hogy a különböző modern filológiai diszciplínákkal foglalkozó kutatók, tudósok, egyetemi professzorok azon túl, hogy tanították az illető nyelvet és irodalmat, kutatási területüként mégis a magyar, magyar irodalmat, történelmet választották, esetleg összehasonlító vizsgálatok formájában. Elismert tudósok - különösen a két világháború közötti időszakban - csak az számított, aki a nemzeti tudományok fejlesztésében vett részt. Elég kiváló francia professzorunkra, Eckhardt Sándorra gondolnunk, aki tudományos kutatásait nem a francia irodalom terén végezte elsősorban. Ritkán szólt bele a francia irodalomtörténet kérdéseibe, pedig lett volna rá tudása, hiszen egyetlen, tisztán francia irodalomtörténeti tárgyú munkáját, a Rémy Belleau-ról szóló monográfiáját, melyet a tizes években írt, egy-két évvel ezelőtt változatlan utánnyomásban adták ki Genfben. Mégis, fő kutatási területe, ami persze számunkra nagyon örvendetes volt, Balassi Bálint lett.

Ha mi úgy érezzük, hogy egy magyar tudós más nyelvterület tudományaiban nem viheti sokra, akkor nyilván így szemléljük a külföldön lévő magyar szakembereket is, s nemigen várunk tőlük a magyar kérdésekben alapvetően új tudományos eredményeket. Ráadásul magyar vonatkozásban különösen erősen él ez az előítélet. Mert azt azért kénytelenek már elismerni az emberek, hogy pl. az angol irodalomról németek és franciák is írhattak nagyon lényeges dolgokat, hiszen a tényeket mégis csak tudomásul kellett venni. Azt se tagadhatja senki, hogy az olasz kultúra vizsgálata rengeteget veszített volna, ha egy német, Burckhardt nem formálta volna meg az olasz reneszánsz máig is ható, élő képét. De akik ezt el is ismerik, sokszor azt hangsúlyozzák, hogy a magyar az valami egészen más.

Az angol, a német stb. kultúra rejtelseibe más nép fia is behatolhat, a magyart azonban csak mi érthetjük, csak mi félközhetünk közel hozzá, más legfeljebb félreérti, vagy egyáltalán nem tud benne eligazodni. Ezzel a tévhitel kell mindenekelőtt leszámolnunk, ha külföldön a magyar tárgyú kutatók fellendítését, fellendülését szeretnénk elérni. Ugyanis nem igaz, hogy a magyar kultúra komplikáltabb, nehezebben megérthető lenne egy külföldi számára, mint bármely más nemzeti kultúra. Nem igaz, hogy a magyar írókat nehezebb megérteni, mint egy lengyelt vagy egy spanyolt. Igenis elképzelhető, hogy a magyar szakot végzett külföldi szakember alapvető igazságokat, újdonságokat tárhat fel a magyar nyelv, irodalom, történelem dolgaiban, olyasmiket, amikre a hazai tudomány sohasem döbrent rá, és esetleg nem is döbbenne rá soha, vagy csak nagyon későn. Hogy erre kevés példa van a magyar kutatásban, abból nem szabad negatív következtetéseket levonnunk, az nem valamiféle különlegessége a magyar irodalomnak, nyelvnek, kultúrának, az nem a magyar problémák túl bonyolult, túl rejtelmes, túl nehezen megközelíthető voltának a következménye, hanem ellenkezőleg, inkább annak a jele, hogy a nemzetközi tudomány szemében a magyar nyelvi, irodalmi, történelmi, néprajzi témák, vagyis együttvéve az ún. hungarisztika nem tűnt elég érdekesnek, a vele való foglalkozásban nem látott elég fantáziát. Egy külföldi kutató, legyen az holland vagy francia, több fantáziát lát, mondjuk, a bolgárnak a kutatásában, mint a magyaréban. Nem szabad általánosítanunk, de a tapasztalat azt mutatja, hogy mindenütt többen foglalkoznak más európai kis nemzetekkel, mint a magyarral.

Az elmúlt évek mutatnak végre valami örvendetes eredményt, aminek az is egyik tanújele, hogy beszélünk erről, de még inkább, hogy a magyar szak, a magyar nyelv, irodalom, kultúra egyetemi oktatása világszerte kifejlődőben van, hiszen csak ez teremtheti meg a külföldi hungarisztika bázisát. Megvan végre a reménye annak, hogy ez a bizonyos hungarisztika (Études Hongroises, Hungarian Studies) mint nemzetközi diszciplína kialakuljon. Itt nemzetközi diszciplínáról van szó, a magyar nemzeti tudományok összességé-

nek nemzetközi műveléséről. Nem a nemzeti tudomány külföldi segédcapatát kell itt megteremtenünk, hanem saját kultúránkat kell a nemzetközi vizsgálat tárgyává tennünk, ugyanúgy, miként nemzetközi diszciplinának számít a germanisztika vagy az italianisztika vagy a turkológia stb. A magyar kultúra tudományos vizsgálatának a nemzetközi tudományos életbe való emancipálódását is csak az jelentheti majd, ha a hungarisztika is az említett tudományszakok sorába tartozó, elfogadott, tudomásul vett nemzetközi kutatási ággá, szakterületté fejlődik. Mindez megkövetel bizonyos szemléletváltozást.

Ugyanannak a tudománynak mások a normái nemzetközi viszonylatban, mint egy adott nemzeten belül. A magyar irodalomtörténetnek van például egy kialakult, történetileg állandóan fejlődő, néha ellentmondásosan, néha harmonikusan fejlődő értékrendszere. A tudomány kialakította a nagy írók, nagy irodalmi alkotások bizonyos hierarchiáját, melyet terjeszt a pedagógia, az iskola. Egy ilyen értékrend létezése szükséges és elkerülhetetlen. Abban a pillanatban, amikor a magyar irodalom, a magyar irodalomtörténet nemzetközi kutatás tárgyává válik, tudomásul kell vennünk, hogy a mi normarendszerünk esetleg nem fog érvényesülni. A hazai tradícióktól, kötöttségektől mentes, független külföldi kutató esetleg másutt, egészen másban véli majd megtalálni a magyar irodalom nagy értékeit, vagy legalábbis nem pontosan úgy, nem pontosan ott, ahol azt mi, illetve a magyar irodalomtörténész-nemzedékek megformálták és kidolgozták. Szúklátókörűség lenne ilyenkor megsértődni, megharagudni, vagy erőltetni a hazai értékrend elfogadását. A nemzeti tudományszakok nemzetközivé válása azt jelenti, hogy a legsajátosabb nemzeti kutatási területen megszűnik a nemzeti egyeduralom, hogy a magyar irodalomról ezután másképpen és mást is fognak mondani, mint amit a magyar szakemberek mondtak, mondanak és mondani fognak. Ez nem valami különlegesség, mert gondolkunk csak megint a nagy nemzetek irodalmára, az angolra, a franciára, amelyhez az egész világon szinte mindenki hozzászól, és nem feltétlenül az angol, illetve a francia irodalomtörténet kialakult elképzeléseinek a szellemében. És ez

még sohasem vált az illető irodalom történetének a kárára. Lehet, hogy téves elképzelésekkel jelentkeznek külföldi kutatók, de az is lehet, hogy egészen kiváló gondolatokkal, amelyek végül minket kell, hogy készítsenek saját nemzeti normáink bizonyos felülvizsgálatára. Nem azért érdemes elősegítenünk magyarral foglalkozó külföldi szakemberek kiképzését, hogy azok csupán szajkózzák azt, amit az itthoni tudományosság kidolgozott, és amit az itthoni publikációk tartalmaznak, hanem sokkal inkább azért, hogy új szempontokkal, olyan szempontokkal, amelyek esetleg nekünk nem állnak rendelkezésünkre, nyúljanak hozzá a mi témáinkhoz. Az ő munkásságuknak az előnye elsősorban abból adódik, hogy más tradíciók birtokában, más léptékben gondolkodva, más összehasonlítási alapokkal rendelkezve közeledhetnek a magyar témához, és éppen ebből adódik annak a lehetősége, hogy érdekes újdonságokkal, meglepő eredményekkel állhassanak elő.

De nehogy azt higgyük, hogy egy más eredmény, íróinknak esetleg egészen más értelmezése, értékelése annak lehet csak a következménye, hogy az illető nem marxista szemlélettel közeledik a témához. Egy francia, olasz vagy más, magyar irodalomra specializált marxista kutató a marxista nézet egysége ellenére is tökéletesen más eredményekre juthat, mint a magyar marxista kutatás, mert más problémákra, más dolgokra érzékeny, mint a magyar kutató. Például a magyar irodalomtörténetírásból ismeretes, hogy a múltban nemzedékeken keresztül - ma már szerencsére kevésbé - mennyire idegenkedett a filozófiai összefüggések keresésétől. Más részről viszont, érthető adottságok folytán, hallatlanul érzékenyvé vált a népköltéssel való kapcsolatok felismerésére, a költészet és a folklór közös problémáinak vizsgálatára, és az utóbbi téren rendkívül kifinomodott módszere formálódott ki. Mármost elképzelhető, hogy bizonyos művekhez, versekhez közeledve, melyeket a magyar irodalomtörténetírás elsősorban a népiesség szempontjából vizsgált, egy külföldi marxista kutatónak nem az tűnik fel, amit bennük a magyar kutatás nagyra értékelt, hanem felfedez bennük olyan filozófiai vonatkozásokat, amelyekre a magyar kutatók mindezekig süketek

voltak. Ez a másfajta megközelítés, másfajta problémaérzékenység az illető ország irodalomtörténeti tradíciói, módszerei következtében vezethet egészen más eredményekre az értékelés terén, detronizálva vagy felemelve műveket.

A különböző országokban nagy hagyománya van olyan irodalomtörténeti, irodalomvizsgálati módszereknek, melyeket ugyan mi is ismerünk, de amelyek sohasem váltak a magyar kutatás vérévé. Például a francia *explication de texte* rendkívül kifinomult módszerének nincs úgy birtokában a magyar kutató, mint a francia, aki iskolás korától tanulta, s akinek így nagyobb szövegérzékenysége fejlődhetett ki. Olaszországban egész nemzedékek tanulták, szívták magukba mindazt, amit Croce a stilisztika, poétika terén tanított, akár bírálva, akár elfogadva, ami megint csak bizonyos kérdésekre való olyan érzékenységet fejlesztett ki, melyet örökölt az olasz marxista tudomány is, s amellyel megint csak nem, vagy csak kivételesen rendelkezik a hazai kutató. Így tehát módszertanilag eleve adva van annak a lehetősége, feltétele, hogy a magyar nemzeti tudományok terén lényeges új eredmények szülessenek külföldön. Ha a mienkétől eltérőek, attól nem kell félnünk, annak csak örvendenünk kell.

A külföldi egyetemeken történő magyaroktatásnak ezt a folyamatot kell elősegítenie, ennek az alapját kell képeznie, hiszen a magyar nyelvet tudó és a magyar kultúra valamelyik szektorában jártas szakemberek elsősorban a magyar egyetemi oktatás keretében formálódhatnak ki külföldön. Nem szabad persze azt várnunk, hogy tömegével lépnek majd elő a mi kutatási diszciplinánkat komolyan gazdagítani képes szakemberek. Ha egy-egy egyetemen sikerül minden négy-öt évben felfedezni, kiképezni egyetlen magyarra specializált jó szakembert, ez már nagy eredmény, és ezzel már óriási fordulatot lehet elérni. Egy-egy komoly ember, aki életét és pályáját teszi rá valamely magyar témára, magyar szaktudomány művelésére, aki arra építi az egzisztenciáját, hogy valamely országban ő lesz a legjobb, vagy egyszerűen a magyar szakember, az többet ér, mint sok tucat mégoly jószándékú és lelkes érdeklődő, irodalmunknak barátja, olvasója, nyelvünk elsajátítója,

amit persze szintén nem szabad lebecsülnünk. Magas szinten úgy képzelhető csak el a külföldi magyar tanulmányok, kutatások végzése, a hungarisztika fejlődése, ha az illető népek fiaiból, tehát "bennszülöttekből" világszerte kialakul a magyar szakemberek hálózata. Minden erőnkkel igyekeznünk kellene azt a folyamatot, amelynek az alapja az egyetemi oktatás, elősegíteni.

Mellőzve most az oktatás kérdéseit, néhány olyan mozzanatot szeretnék megemlíteni, amely nélkül hiába sikerült kiemelni kitűnő magyar szakembereket szerte a világban, azok elkallódhatnak, vagy később hátat fordíthatnak egykor lelkesen vállalt szakterületüknek. Itt elsősorban bizonyos szervezeti keretokről kell gondoskodni. A legelső, hogy előbb-utóbb meg kell teremteni - szerencsére napirenden van már - a magyarral foglalkozó szakemberek nemzetközi szövetségét, társaságát. Van nemzetközi szlavisztikai, germanisztikai, italianisztikai, turkológiai stb. társaság; minden ilyen komplex szakterületnek van nemzetközi társasága, amelynek már a pusztán léte is biztosítéka a dolog komolyságának és rangot ad neki. A maga szervezeti életével pedig - még ha nem is valami zárt szervezetről van szó -, rengeteg ügyet előmozdít: bizonyos időközökben pl. kongresszusokat tart, ahol az egész világról összejöhetnek az illető terület művelői, vitafórumuk van, kiépülnek a személyes kapcsolatok. Külföldön magyarral foglalkozó, külföldi illetőségű kollégáink nem egyszer panaszkodnak egy ilyen társaság hiánya miatt. A hiány a helyzetüket nehezíti meg odahaza. Ha valaki egy amerikai egyetemen magyart tanít, egyszerűen a rangja lesz kevesebb azzal, hogy az ő szakterületén soha nem rendez valaki olyan nemzetközi kongresszust, ahová el lehet menni, amihez szubvenciót lehet kérni stb. Más mindenki kér: a lengyel kér, a román kér, a többiek kérnek: ő nem kér, nyilván mert nincs mire, mert nem is komoly tudomány az, amelyet tanít. Ez tehát rangcsökkenést okoz, illetve a megfelelő rangra való felemelkedést teszi lehetetlenné.

A másik igen fontos kérdés a szervezet létrehozását túl a tájékoztatás biztosítása. Jelenleg az egyik legkomolyabb nehézség, hogy a magyar vonatkozású kutatások terén a kölcsön-

nős tájékozódás (hazai méretben is!) igen sok kívánnivalót hagy maga után. A hazai tudomány sincs tájékozva afelől, hogy külföldön, a világ legkülönbözőbb részein milyen magyar tárgyú kutatások folynak, illetve erről szóló ismereteink esetlegeseek, véletlenszerűek, sporadikusak, csak személyes kapcsolatokon alapulnak. Ugyanakkor a külföldön magyarral foglalkozó szakemberek csak igen nagy késéssel és esetleg nagy hiányossággal értesülnek a hazai publikációkról, hazai eredményekről, sőt, sokszor egyáltalán nem értesülnek róluk. Születtek már tervek arról, hogy ezen segítsünk. Amennyiben létrejön egy nemzetközi magyar hungarisztikai társaság, akkor ennek rendszeresítenie kellene egy bulletint, amely egyrészt a hazai magyar tárgyú kutatásokról szolgáltatna állandóan híradást, bibliográfiát, másrészt viszont mindenképpen a világból érkező hasonló adatokat és híreket tartalmazná. Egy ilyen periodikus kiadvány létezése esetén minden külföldi magyar szakember érdekének érezné, hogy hírt adjon arról, ami csinál. Egy ilyen tájékoztató kiadvány léte szinten elengedhetetlen ahhoz, hogy azok, akik külföldön rászánják magukat a magyarral való foglalkozás nem feltétlenül hálás feladatára, ne érezzék védtelennek magukat. Sokszor ugyanis eleve bizonytalanságot jelent, ha nem tudja a kutató, hogy nem üres szalmát csépel-e, mert amivel foglalkozik, aminek a kutatására egy-két évet kíván rászánni, arról éppen ezer oldalas könyv van sajtó alatt idehaza.

A harmadik kérdés, amelyet érintenem kell, a publikációs lehetőség problémája. Ezen a téren igen sokat igyekszünk tenni, hazai tudományos folyóirataink mindig készséggel adnak helyet külföldi szakemberek közleményeinek, sőt - bár ritkábban - könyvek is megjelennek idehaza. Az Akadémiai Kiadó nem egy kiadványt adott már ki és ad ki most is magyar irodalomtörténeti vagy nyelvészeti témákról külföldön élő, külföldi magyar vagy külföldi nem magyar kutatóknak a tollából. Ez igen fontos, ezt folytatni is kell, de ez távolról sem elég. Nem elég ugyanis az, hogy aki külföldön magyarral foglalkozik, az idehaza magyarul publikálhasson, az is fontos, hogy a saját hazájában, az illető ország nyelvén legyen

tudományos publikálásra lehetősége. Hiszen gondoljunk arra, hogy ha egy kiváló magyar germanista, akinek a tanulmányait a vezető germanisztikai folyóiratok világszerte boldogan közlik, sohasem közölné német irodalomtörténeti tanulmányait, könyveit idehaza magyar nyelven, akkor lassan kikopna a magyar tudományos életből, nem tudná saját hazájában biztosítani magának azt a rangot és elismerést, amely megilleti. Ugyanez áll a külföldi, magyarral foglalkozó szakemberre. Az ő számára nemcsak az a fontos, hogy hozzájáruljon a magyar irodalomtörténeti kutatáshoz, a hungarológia gazdagításához, hanem az is, hogy a magyar irodalomtörténet művelésével, a magyar témák vizsgálatával elősegítse saját országa tudományos életének kiszélesítését, az ottani látókör bővítését; hogy hozzáférhetővé tegyen olyan kérdéseket, tényeket, amelyek az illető ország tudományos élete szempontjából érdekesek, tanulságosak, de eddig ismeretlenek maradtak, mint-hogy nem volt eddig szakember, aki azon a nyelven érdemleges dolgokat publikált volna. Ezért igen fontos elősegítenünk, hogy legyenek külföldön olyan szakfolyóiratok (és amelyek megvannak, azok tovább és egészséges irányba fejlődjenek), ahol magyar tárgyú szaktanulmányok elhelyezhetők és rendszeresen közölhetők. Legalábbis a világnyelvek mindegyikén legyen ilyen. Van már néhány ilyen, mint az *Études Finno-Ougriennes* Párizsban, a *Slavonic and East European Review* Londonban, vagy az *Ural-Altäische Jahrbücher* Nyugat-Németországban stb. Igen lényeges volna elősegíteni tudnunk - és elsősorban az illető országban dolgozó magyar professzoroknak vagy lektoroknak, tehát az egyetemi oktatóknak lenne az a feladata -, hogy ezek a folyóiratok komoly tudományos rangra emelkedjenek. Van, amelyiknek ez megvan, például az *Ural-Altäische Jahrbücher*-nek, de van, amelyiknek nincs; vagy pedig ha megvan, mint például a *Slavonic and East-European Review*-nek, az elsősorban a szláv vonatkozások miatt van meg, pedig lehetne benne emelni a magyar témáknak mind az arányát, mind a nívóját. Olasz nyelvterületen sajnos egyáltalán nincs ilyen folyóirat, pedig itt olyan országról van szó, ahol a magyar nyelvi és irodalmi oktatás különösen ki-

terjedt. Ismeretes, hogy az ötvenes években létezett a Pálinkás-féle Új Corvina Firenzében, tehát emigráns részről történt kísérlet egy magyar tárgyú szakfolyóirat létrehozására. A kísérlet nem járt sikerrel, a folyóirat meg is szűnt. Minthogy angol, német, francia területen bizonyos publikációs lehetőségek vannak, különösen olyan vonatkozásban volna rendkívül fontos annak az elérése, hogy olasz nyelvű, a magyar területre, magyar témákra, magyar tudományokra specializált folyóirat létrejöjjön; természetesen komoly színvonalú folyóirat, a régi két világháború közötti Corvinánál is színvonalasabb, pedig az fontos szerepet tudott betölteni. Egy ilyen folyóirat, egy ilyen állandó fórum sokkal többet tud elérni, mint mégolyan sok látványos akció, amelynek a hatása efemer, pár hónap alatt elmúlik, szétporlad. Egy folyóirat, mint állandó összekötő kapocs viszont tartós hatást tud elérni.

A negyedik alapvető feltétele annak, hogy biztosítani lehessen külföldön a magyar tárgyú kutatások fejlődését, a megfelelő könyvtári bázis megteremtése. Ez a nehéz kérdés nem is áll olyan rosszul világszerte. Ha bárhol bemegyünk a nagy könyvtárakba, meglepődve tapasztaljuk, hogy mennyi magyar szakmunkát találunk. Éppen a közelmúltban a torontói egyetem katalógusában néztem meg taláломra bizonyos címszavakat részben tárgy szerint, részben szerző szerint. Íróink közül néhány ismertet megkerestem a katalógusban, és az volt a benyomásom, hogy a magyar irodalomtörténettel Torontóban nagyobb nehézségek nélkül lehetne foglalkozni. Nehézséget rendszerint az jelent, hogy a magyar, tehát a magyar irodalomra, nyelvészetre, történelemre vonatkozó kiadványok, folyóiratok csonkák, sokszor esetlegesek, igen lényeges dolgok hiányoznak. Éppen ezért nagyon fontos miszsió lenne elérni külföldön, hogy a legalapvetőbb dolgok ne hiányozzanak a nagy könyvtárakból, hogy például száz fontos monográfia mellől ne hiányozzék az az egy-két kézikönyv, amelyik kiindulópont kellene hogy legyen, vagy éppen a legfontosabb folyóiratokból ne hiányozzon néhány évfolyam.

Nagyon lényeges az egyes egyetemeken, a magyar tanszékeken, szemináriumokon a jó könyvtári bázis megteremtése. Ez biztosíthatná, hogy kedvük és módjuk legyen az érdeklődőknek a magyar témákkal foglalkozni. Mint az eléggé ismeretes - magam is tudok erre példát mondani párizsi tapasztalataimból -, hazai részről igen sok erőfeszítés történt ennek elősegítése érdekében, de kissé tervszerűtlenül. Sohasem készült el - pedig a Kulturális Kapcsolatok Intézete adhatna erre megbízást valakinek - egy hungarisztikai alap-szakkönyvtárlista, amelyben együtt van mindaz, aminek meg kellene lennie a kutatások megindításához, tehát elsősorban a kézikönyvek, bibliográfiák, az alapmonográfiák, az alapfolyóiratok stb., amely mint egy ideális terv állana rendelkezésre, s amelynek anyagát mindenütt igyekezéneek összegyűjteni.

Végezetül néhány gondolatot szeretnék elsorolni arról, hogy véleményem szerint a magyar témakörökben milyen irányban érdemes a leginkább ösztönözni a külföldi kutatást, hol lehet a legtöbb hasznot elérni. Itt elsősorban az irodalomtörténetre, a művelődéstörténetre gondolok; a jelenlévő nyelvészek a témákat sok mindennel kiegészíthetnék. Mindenekelőtt a magyar irodalom, történelem legnagyobb alkotásainak, illetve eseményeinek új nézőpontból való vizsgálatára, az illető ország hagyományaiból adódó vagy várható új nézőpontokból való interpretálására, elemzésére, értékelésére kell gondolnunk.

Másrészt igen gyümölcsöző lehet mindenfajta összehasonlító vizsgálat, amit ugyan mi is folytatunk, de amelyben más, egészen újszerű eredményekre juthat az illető ország kutatója, aki elsősorban a saját kultúrájának az oldaláról nézi a kapcsolatokat, analógiákat, közös problémákat. Kitűnő példát tudok erre említeni, hiszen Balázs János és Szauder József tanítványa, Amadeo Di Francesco Balassiról igen érdekes új dolgokat tudott mondani, éppen Balassi magyar-olasz összefüggései vonatkozásában. Érzékenyen felfigyelt olyan mozzanatokra, amelyek eddig nem tűntek fel a

magyar kutatóknak. Az ilyen vizsgálatokhoz szükséges eredeti szövegek is sokszor külföldön könnyebben fellelhetők, mint idehaza.

A harmadik ilyen terület minden rendű és rangú magyar érdekű, magyar vonatkozású forrásanyagok feltárása és hasznosítása. Ez különösen szerencsés vadászterület, hiszen kimeríthetetlen és hálás is, mert témát ad olyan embereknek, olyan doktorálóknak, akik esetleg nem különösen nagy tehetségek, de szorgalmas, precíz munkát végezhetnek. Valamely ismeretlen magyar forrás, magyar szöveg, magyar emlék feltárása, publikálása önmagában is igen fontos hozzájárulás, még ha az illető aztán nem is tud vele sokat kezdeni. Elsősorban történeti vonatkozásban van mindenütt beláthatatlan mennyiségű felhasználható és még feldolgozatlan levéltári anyag, de van irodalmi, művelődéstörténeti is. A közelmúltban volt egy magyar-olasz konferencia Budapesten, ahová a velencei Biblioteca Marciana igazgatója elküldött egy előadást, amelyben ismertette a Marciana magyar vonatkozású, magyar tárgyú vagy magyar provenienciájú kéziratait. Noha Velence közel van, és ott rengeteg magyar kutató is megfordult az elmúlt száz évben, és rengeteget publikáltak is már a Marciana magyar vonatkozású kézírataiból, mégis mindenki csodálkozására a felsorolt többszáz kéziratnak legalább a feléről eddig soha senkinek sem volt tudomása. Ilyesmi bárhol előfordulhat; a legelrejtettebb helyeken is kerülnek elő váratlan meglepetések. Természetesen nem könnyű ezekre ráirányítani a figyelmet, és itt is kívánatos lenne egy olyan hely, olyan központ, ahová fordulni lehetne felvilágosításért, ahová a külföldön magyart oktatók kérdéseket intézhetnek: mit érdemes kutatni, illetve hogy valamely kérdésben milyen tanácsokat adjanak a doktorálóknak, hiszen senki, egyetlen kutató sem ismerhet mindent. Sajnos, ilyen szerv e pillanatban nincs. De ha létrejön a Nemzeti Magyar Filológiai Társaság, ennek a titkársága tölthetne majd be ilyen koordináló szerepet, hogy legalábbis összekapcsolhat mindenkit azzal az intézettel, azzal a szakemberrel, aki felvilágosítást tud adni.

Az itt elmondottak tulajdonképpen gondolatforgácsok, hiszen egyelőre még tapogatódzunk a nemzetközi magyar filológiai diszciplinának a kiépítésében, a magyar stúdiók nemzetközi elterjesztésében. Egyelőre még meglehetősen új jelenségről van szó annak ellenére, hogy az eredmények máris biztatók, hiszen évről évre több magyar tárgyú publikációt látunk a Szovjetuniótól Amerikáig mindenfelé. Mégis, mint már hangsúlyoztam, tudatában kell lennünk a lemaradásnak, az elmaradottságnak nemcsak a nagy országokkal, népekkel szemben, hanem a kicsik mögött is (holland, svéd, dán vagy a különböző szláv országok). A polonisztikának például komoly nemzetközi hálózata van: Japántól Kanadáig kiváló polonista szakemberek tanítanak az egyetemeken, akik épp olyan rangos művelői a lengyel nyelvészetnek, filológiának, mint a varsói vagy krakkói professzorok. Hogy az ilyen elmaradás milyen következményekkel jár a tudományos haszon elmaradásán kívül, ahhoz elég végigsétálni valamelyik külföldi főváros, mondjuk Párizs könyvkereskedései előtt, végignézni a könyvkereskedéseket, ahol a finntól a portugálig mindenről található könyvek, monográfiák, irodalomtörténeti művek, de egészen kivételes, ha valami komoly magyar tárgyú szakpublikáció vagy legalábbis magas színvonalú ismeretterjesztő munka akad. Vannak nagy sorozatok, amelyek ilyen-olyan művészettörténeti, művelődéstörténeti, irodalomtörténeti, történeti kérdéseket tárgyalnak, zárt program nélkül. Bármit, ami abba a sorozatba beleillik, örömmel fogadnak. Találkozhatunk ezeknek a sorozatoknak a megjelent harminc-negyven kötetében szerb témával éppúgy, mint svéd-del, de magyarral a legritkább esetben. Elsősorban azért, mert nincs ott helyben olyan ember, aki abból élne, hogy ilyen műveket ír, aki azzal szerez címekeket, azzal pályázik jobb állásra, hogy ezeket a könyveket ott elkészíti. Ezeknek a szakembereknek a képzése tehát elsőrendű feladatunk. Így remélhetjük annak az elérését, hogy a magyar irodalom, művészet, történelem terén a hazai erőkön kívül külföldi erők részvételére is számíthassunk, és hogy mindezek révén a magyar kultúra ismerete és ennek megfelelően a megbecsülése a világ legkülönbözőbb részein erősödjék az eddigiekhez képest.

(1973.)